

Česká republika a šíření jejího dobrého jména ve Spojených státech amerických

JIŘINA RYBÁČKOVÁ

V roce 1997 založilo Ministerstvo zahraničních věcí České republiky cenu Gratias Agit, kterou od té doby každoročně uděluje jednotlivcům i organizacím za „šíření dobrého jména České republiky v zahraničí“. Tato změna oficiálního postoje k české „diaspoře“, který se během komunistické éry vyznačoval naprostým nepřátelstvím, je součástí důležitého společenského posunu. Ještě dnes sice vzbuzují čeští krajané, především tedy ti usídlení v západních demokratických zemích, u mnoha místních jistou nedůvěru a odmítání. Navíc přetrvávají jisté dlouhodobé problémy (např. restituce a možnost korespondenční volby), ale vzájemné vztahy mezi domácími a těmi, kteří žijí v cizině, jsou v současnosti možná nejlepší a nejintenzivnější, jaké kdy vůbec byly. Což také velkou měrou přispívá k tomu, že Česká republika má dnes ve světě docela dobrou pověst. Tento text se zabývá obecným povědomím o Čechách, Československu a České republice ve Spojených státech amerických.

Od konce 19. století do druhé světové války

Při sčítání lidu roku 1880 se ve Spojených státech amerických hlásilo k českému původu 85 000 lidí, což v této době představovalo 1,3 procenta obyvatel Ameriky narozených v jiné zemi. Do konce století pak emigrovalo dalších zhruba 130 000 Čechů. Mezi přistěhovalci tvořili Češi jen malou část, a tak o zemi jejich původu kromě bezprostředních amerických sousedů nikdo nic nevěděl. Ostatně, moderní česká kultura se tehdy teprve vytvářela, takže spíše než aby Češi ovlivňovali něčím ze staré vlasti svou vlast novou, fungovalo ovlivňování opačným směrem.

Přímo průkopnickou roli v tomto smyslu sehrál Vojta Náprstek, který žil v Americe v letech 1848 až 1858 a aktivně se tam zapojil do krajanského života. Po jeho návratu do Prahy fungoval jeho dům U Halánků (dnešní Náprstkovo muzeum) jako jakýsi americko-český styčný most. Z dalších českých umělců a literátů, kteří se do Ameriky vypravili koncem 19. století, byl zdaleka nejdůležitější Antonín Dvořák, jehož někteří Američané dokonce pokládají za skladatele amerického. V letech 1892 až 1895 působil Dvořák jako ředitel Národní konzervatoře v New Yorku a podle hudebních historiků se v této době stal zakladatelem americké národní hudby. Jako vůbec první totiž pochopil, že americká hudba se bude především inspirovat hudbou černošskou. V knihách o T. G. Masarykovi se píše, jaký to byl dobrý přítel prezidenta Woodrowa Wilsona, ale v amerických textech o Wilsonovi nebývá o Masarykovi buď vůbec nic, nebo jen krátké zmínky. Do trochu obecnějšího amerického povědomí se Češi a Československo dostali krátce po skončení první světové války, a to ze dvou důvodů.

Za prvé, postup československých legií po transsibiřské magistrále a jejich střety s nově vznikající Rudou armádou byl „mediálně přitažlivý“, a proto se o legionářích dost psalo v tisku. Tehdy se asi poprvé mnozí Američané dočetli, že existuje nějaké Československo. Zároveň vyšla v roce 1918 kniha proslulé autorky Willy Cather *My Antonia* (což Američané, i přes explicitní přízvuk na počátečním A, vyslovují Antonaja), o českých emigrantech v Nebrasce. Toto nejpopulárnější dílo oblíbené autorky četly generace Američanů, určitě pár desítek milionů, a pro naprostou většinu čtenářů to bezpochyby bylo první setkání s „českým etnikem“. Protože Antonie je výrazná, silná osobnost, byli jsme tedy americké veřejnosti představeni docela pozitivně. (Já jsem si knížku přečetla s velkým zpožděním až před několika lety a s potěšením jsem zjistila, že i emigranti z konce 19. století si do Ameriky přiváželi jako vzpomínku na domov pytle sušených hub, což místním Američanům připadalo bizarní. Češi jim tehdy totiž svou chatrnou angličtinou nedokázali vysvětlit, co tyhle podivně páchnoucí hnědé kousky vlastně jsou.)

Začátkem třicátých let na krátkou dobu celoamericky zazářil starosta Chicaga Anton Čermák, původem z Kladna, který byl velkým odpůrcem prohibice a zároveň odhodlaným bojovníkem s podsvětím. V únoru 1933 zachránil život Franklinu D. Rooseveltovi, protože ho zasáhla smrtící kulka určená právě nastoupivšímu prezidentovi. V Chicagu je po něm pojmenovaná jedna z největších avenue.

Mnichovská krize ze září 1938 byla také „mediálně přitažlivá“ a události ve středu Evropy tehdy sledovala široká americká veřejnost. Jedna okolnost je méně známá: tehdy se poprvé v plné šíři v rozhlasovém zpravodajství uplatnilo živé vysílání, při němž si reportéři symbolicky předávali mikrofon z jedné země do druhé, z Prahy do Berlína, do Paříže a tak dále. Této novinky pak o měsíc později využil Orson Welles ve svém slavném rozhlasovém vysílání Válka světů, v němž jeho „reportéři“ „přepínali“ z New Yorku do New Jersey, do Chicaga a tak dále. Vysílání tak získalo na autenticitě a mnohé přesvědčilo, že v New Jersey opravdu přistáli Mart'ané.

Komunistické období

O rádiu Svobodná Evropa, které bylo pro tolik Čechů a Slováků tak velmi důležité, běžní Američané nic nevěděli. Také nic nevěděli o českých exilových politicích, nic jim neříkala jména takových lidí, jako byli Ferdinand Peroutka či Pavel Tigrid. Až do roku 1968 bylo Československo nezajímavou součástí velikého nepřátelského bloku, a často si nás pletli s Jugoslávií. Jediný trochu známější Čech byl možná Jiří Voskovec, znalo ho newyorské divadelní publikum, hrával ale také díky svému elegantnímu evropskému přízvuku různé „evropské gentlemany“ v televizních seriálech nebo inscenacích. Nejslavnější je samozřejmě jeho role ve filmu Dvanáct rozhněvaných mužů (1957).

Začátkem roku 1968 se Československo občas objevilo v médiích, ale Pražské jaro bylo zastíněno studentskými bouřemi v západoevropských zemích. Teprve vpád vojsk Varšavské smlouvy v srpnu upoutal obecnější pozornost. Ještě do poloviny sedmdesátých let jsem bývala překvapena tím, kolik lidí vědělo, kdo je Dubček - řidič autobusu, prodavačka v supermarketu, policista na princetonské ulici. Jinak ale si i docela vzdělaní Američané mysleli, že jsme beznadějně zaostalí a primitivní. Někteří starší krajané měli utkvělou představu, že v Československu jsme nikdy neslyšeli o takových „vymoženostech“, jako je třeba lednička nebo pračka. Moji kamarádi na Princetonu s překvapením zjišťovali, že znám Sartra i Camuse. Znovu a znovu se všichni podívovali, že moji i manželovi rodiče měli letní dům - jak je to možné, říkali nám nejrůznější přátelé i náhodné známosti, vždyť přece v komunismu nikdo nic nevlastní...

V sedmdesátých letech se stal populární Milan Kundera, jehož romány bývaly pravidelně na seznamu bestsellerů a pro studenty politologie a komunismu byly téměř povinnou četbou. Josef Škvorecký sice nepatřil mezi celebrity, ale literární fajnšmekři o něm věděli, také překlady Arnošta Lustiga a Ivana Klímy mívaly recenze v prestižních týdenících. Formanův Přelet nad kukaččím hnízdem (1975) byl pro nás, české emigranty, zjevením, velice jsme v tom cítili jakousi českou přítomnost, i když běžný americký divák tuhle dimenzi jistě nevnímal. V roce 1975 také požádala o americký azyl Martina Navrátilová, a pak se z ní stávala čím dál tím slavnější sportovkyně. Ve svých četných veřejných vystoupeních byla sice vůči komunistickému režimu v Československu velmi kritická, ale o svých českých kořenech, především o rodině, mluvila laskavě a v dobrém.

Jinak jsme se ale až do Charty 77 za Československo spíš styděli. První zahraniční akt prezidenta Jimmy Cartera, odpoledne po inauguraci 20. ledna 1977, byla podpora Charty 77, a od té doby jsem Cartera měla v oblíbě. Celou oficiální kampaň proti Chartě sice hlavně sledovali vzdělanější lidé nebo lidé zajímající se o zahraniční politiku, ale přece jen i do veřejného povědomí proniklo tušení, že se v komunistickém bloku něco začíná dít. Brzy nato bylo Československo zastíněno polským papežem a polskou Solidaritou, a pak po smrti Brežněva v roce 1982 výměnou kremelské garnitury. I když se v osmdesátých letech o Československu samém tolik nepsalo, dělo se toho kolem nás tolik, že jsme přece jen už pomalu přestávali být ta naprostá terra incognita.

Po listopadu 1989

Václav Havel si Američany naprosto podmanil a pár týdnů po sametové revoluci se najednou spousta lidí začala hlásit k českému původu. Dokonce i Paul Newman prohlásil, že je taky Čech, i

když jeho maminka přijela do Ameriky jako osmiletá odněkud ze Slovenska, ještě v dobách Rakousko-Uherska, a kdesi jsem četla, že šiji „nárokují“ Maďaři. Minimálně pět šest let po listopadu 1989 jsem měla pocit, že Havel je jeden z nejdůležitějších lidí celé planety - na všelijakých mezinárodních setkáních a konferencích vždycky byl někdo vysoce postavený z Ameriky, pak dva tři důležití činovníci velkých zemích, a do třetice Havel.

I když macešský vztah československé a následně české oficiální politiky k emigrantům se měnil velmi pomalu, velvyslanci ve Spojených státech počínaje Ritou Klímovou odváděli dobrou práci. V devadesátých letech začalo české velvyslanectví ve Washingtonu mapovat české krajanské komunity a navazovat s nimi spolupráci. Na ministerstvu zahraničí také v polovině devadesátých let vznikl Odbor pro styky s krajany.

Důležitou roli v šíření dobrého jména České republiky hrají Americké listy, čtrnáctideník vycházející od roku 1991 v New Yorku (v prvních letech se tyto noviny jmenovaly Československý týdeník, i když vždycky vycházely jednou za čtrnáct dní). Je to dílo manželů Biskových, Petra a Věry. V roce 1998 dostal Petr Bísek od Václava Havla medaili Za zásluhy I. stupně, za lobbování před naším vstupem do NATO, a oba Bískovi dostali cenu Gratias Agit v roce 2005. V suterénu svého domu v Glen Cove, na severozápadní špičce Long Islandu, mají Bískovi zařízenou typografickou kancelář, kde se noviny s železnou pravidelností rodí už sedmnáctým rokem. Na stěně tam visí gratulace k desátému výročí novin od Billa Clintona a od Madeleine Albrightové.

V roce 1995 vznikla první nezisková organizace s přesahem mimo krajanskou komunitu, která v Americe lobbuje za české zájmy. Jmenuje se Američtí přátelé České republiky (American Friends of the Czech Republic, www.afocr.org), a jsou v ní aktivní, nebo přinejmenším ji tak či onak podporují, přední Čechoameričané a Američané, kteří mají nějaké vazby na Českou republiku. Z těch známějších to jsou kromě výše zmíněných Miloše Formana, Martiny Navrátilové a Petra Bíska i Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski, Madelaine Albrightová, Colin Powell, všichni bývalí američtí velvyslanci v Praze po roce 1990, Alexandr Vondra, grafik Petr Sis, spisovatelka Patricia Hamplová, herečka Sissy Spacek, astronaut Eugene Cernan, nositel Nobelovy ceny za chemii Thomas Čech, čestný konzul ve Philadelphii Peter Rafaeli a další a další. Díky této organizaci byl v roce 2002 ve Washingtonu vztyčen pomník T. G. Masaryka a v současné době začínají tito naši přátelé lobbovat za zrušení víz.

V témže roce (1995) české ministerstvo zahraničních věcí otevřelo v New Yorku na Madison Avenue a 83. ulici České centrum (www.czechcenter.com), které od té doby velmi aktivně propaguje českou kulturu, česko-americké obchodní styky i turistický rozvoj, centrum pořádá výstavy, organizuje filmové festivaly, koncertní vystoupení, hudební turné a další. Podle mnoha svědectví dělá středisko vynikající práci.

K šíření dobrého jména České republiky rovněž přispělo Centrum pro ekonomický výzkum a postgraduální vzdělání neboli CERGE, které v Praze začátkem devadesátých let vybuodoval ekonom Jan Švejnar. Tento prestižní institut, jedno z akademicky nejvýznamnějších pracovišť ve střední Evropě, spolupracuje se špičkovými americkými univerzitami a tím jaksi „hloubkově“ posiluje renomé této země.

O České republice také mnozí Američané vědí proto, že ve Spojených státech je tolik českých hokejistů.

Samozřejmě je třeba si uvědomit, že z hlediska Ameriky jsme země docela miniaturní, s třicetkrát menším počtem obyvatelstva, takže i obecná informovanost o České republice je relativně malá. Přesto se spolu s mnoha dalšími Čechoameričany domnívám, aniž bych to mohla statisticky doložit, že obecné americké povědomí o Čechách a české kultuře je vzhledem k velikosti této země mírně nadprůměrné.

Jiřina Rybáčková (1942) dlouho žila ve Spojených státech, nedávno vydala knihu Svět zvaný Amerika. irybacek@volny.cz